

DISİPLİN SAĞLAMADA ÖĞRETMEN DAVRANIŞLARI

Yrd. Doç. Dr. F. Dilek GÖZÜTOK

Eğitim Programları ve Öğretim Bölümü Program Geliştirme Anabilim Dalı

Yetişkinler çocuğun biyolojik ,peikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılarırken ondan, sınırlarını kendilerinin çizdiği yaşam düzenine uymasını beklemektedir. Çocuktan yetişkinlerin belirlediği bu kurallara uyması ve aynı zamanda bağımsız davranmayı öğrenmesi istenmektedir. Bu ikisi arasındaki denge, yani baskı unsuru yaratmayan disiplin sağlama davranışları sayesinde, çocuğun bir yandan çizilen bu yaşam düzenine uyması, bir yandan da sağlıklı bir kişilik geliştirip, özgür düşünme ve bağımsız davranışlar geliştirebilmesi sağlanacaktır.

Belirlenen disiplin kurallarının öğrenciye takdiminde uygulanan baskı yöntemleri çocuklarda ve gençlerde bazı tepki biçimlerinin yerleşmesine neden olmaktadır. Ergenlik dönemini yaşayan ortaöğretim öğrencilerinin, yanlış disiplin davranışlarına tepkileri bu yaştaki gencin özellikleri nedeniyle bazı farklılıklar göstermektedir.

Öğrencilerin, öğretmenin verdiği bilgilerin yanı sıra ve daha çok gösterdiği tutum ve davranışlardan etkilendiği yapılan araştırmalarla belirlenmiştir (Gözütok 1988). Konuya bu açıdan bakıldığında öğretmenlerin disiplin sağlama davranışlarının, geleceğin yetişkinlerinin davranışlarının bir göstergesi olabileceği söylenebilir. Öğretmenin disiplin sağlama yaklaşımları, geleceğin toplumunu oluşturacak bireylerin demokratik davranışlar geliştirmesinde çok önemli bir fonksiyona sahiptir. Allport, öğrencinin kişiliğinin gelişmesinde öğretmenlerin ne ölçüde etkili olduğunu belirlemek amacıyla yaptığı bir çalışmada, "öğretmen ya da danışmanın herhangi bir durumda söylediği bir şeyin, öğrencinin kişiliğinde ve genişleyen belleğinde silinmez bir etki yaptığını bilmesi gerekir" (Küçükahmet 1987. s. 10) diyerek öğretmen davranışlarının öğrenciler üzerindeki etkilerini vurgulamıştır.

Okul, hazırladığı eğitim ortamında çocuğa bilgi, beceri ve tutumlar kazandırmakla görevlidir. Okul, bu hizmeti, sınırları toplumsal değerlerle

çizilmiş bazı davranış kuralları çerçevesinde takdim eder. Yetişkinlerin ortaya koyduğu ve bir yaşam düzenini ifade eden disiplin kavramının çeşitli şekillerde tanımlandığı görülmektedir.

TDK Eğitim Terimleri Sözlüğünde Disiplin: “Kişilerin içinde yaşadıkları topluluğun genel düşünce ve davranışlarına uymalarını sağlamak amacıyla alınan önlemlerin tümü” (1981. s. 21) ifadeleriyle tanımlanmıştır.

Türkeç, disiplini “düzeni egemen kılmayı amaçlayan ve bir topluluğun üyeleri için ortak olan davranış kuralları toplamıdır (Türkeç. 1986 s. 1) şeklinde tanımlamıştır.

Küçükahmet, disiplini geniş anlamda ele alarak “amaçlı etkinlikler, uygun çevre, birlikte çalışma alışkanlığı, kendi kendini kontrol” (Küçükahmet. 1983. s. 78) kavramlarıyla ifade etmiştir.

Kazancı disiplin teriminin iki anlamda kullanıldığını belirterek “Birincisi öğretmenler tarafından uygulanan baskı ve cezaya dayalı davranış şekli, ikincisi ise öğrencilerin kendi hayatlarında, kendi dünyalarında uygulayageldikleri, benliklerine yönelik davranış şeklidir” (Kazancı 1989. s. 10) demektedir.

Fındıkçı, “disiplin sözcüğünden eğitim süreci içinde çocuğa kazandırılması gereken kurallar ve yetişkinlerin bu konudaki yaklaşımlarının anlaşılması gereklidir” demektedir (Fındıkçı, 1991, s. 92).

Onur, “geniş anlamda disiplin, çocuğun gelişiminde büyükler tarafından örgütlenen bir yaşam düzenini ifade eder” (Onur. 1979. s. 25) diyerek disiplin uygulamasının çocukta sadece itaat duygusu geliştirmek için değil aynı zamanda kendi yaşamını düzenlemek, denetlemek ve bağımsız olmayı öğretmek için gerekli olduğunu vurgulamaktadır.

Yılman, (1990) disiplini bireyin toplumsal çevreye uyum sağlayabilmesine yarayacak önlemlerin alınması ve bireylerin bunlara alıştırılması olarak tanımlamaktadır.

Yurtiçi yurtdışı literatür incelendiğinde ortaöğretimde “Disiplin”i konu edinen ve bu konuya farklı açılardan bakan çok sayıda araştırma yapıldığı görülmektedir.

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Oktay, (1976) çeşitli etkenlerin disiplinsiz davranışlar üzerine etkisini belirlemek, disiplin kurulunun değerlendirdiği disiplin olaylarını, öğretmenlere de değerlendirterek aradaki farkı saptayıp, disiplin yönet-

meliğinin öğretmenlerce ne ölçüde onaylandığını görmek amacıyla İstanbul ve Konya'da farklı sosyo ekonomik düzeylerdeki ortaöğretim kurumlarında karşılaştırmalı bir araştırma yapmıştır. Bu araştırmada veriler öğrenci dosyalarından ve öğretmenlere anket uygulanarak elde edilmiştir.

Eripek, (1982) disipline aykırı davranışta bulunan öğrenci ve davranışlarının, bu öğrencilere yönelik disiplin uygulamalarının öğrencilerin uyum sorunları yönünden değerlendirilmesi amacıyla 1978-1979 öğretim yılında Ankara ili merkezindeki 14 ortaöğretim kurumunda bir araştırma yapmıştır. Bu araştırmada veriler okullardaki disiplin kurulu karar defterleri, disiplin dosyaları, sınıf geçme defterleri ve öğrenci kişisel dosyalarından edinilmiştir.

Koç, Tutar ve Ayhan (1975) Konya ilindeki ortaöğretim kurumlarındaki disiplin uygulamalarını incelemeyi amaçlamışlardır.

Ünal, (1971), Samsun ili orta dereceli okullarda öğrencilerin gösterdiği disiplinsiz davranışları belirlemek amacıyla bir araştırma yapmıştır.

Türkeç, (1986) Orta dereceli okullarda öğrencilerin hangi disiplinsiz davranışları gösterdiklerini, bu disiplinsiz davranışlara okulların uyguladıkları yaptırımların neler olduğunu saptamak amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırmada veriler Ankara il merkezindeki 6 ortaöğretim kurumunda disiplin kurullarına gelen disiplin olayları incelenerek elde edilmiştir.

Uysal (1991), ortaöğretim 2. kademe (lise) disiplin yönetmeliği hükümlerine göre okullardaki disiplin uygulamalarını değerlendirmek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırmada veriler, Ankara ili merkezindeki 9 okuldan, disiplin kurulları karar defterleri incelemek, disiplin cezası olan öğrencilere, disiplin kurulu üyeleri ve okul müdürlerine anket uygulamak suretiyle elde edilmiştir.

Fındıkçı (1991) ortaöğretim öğretmenlerinin disiplin konusundaki tutumlarını belirlemek amacıyla İstanbul'da 70 öğretmen üzerinde ön tarama niteliğinde bir araştırma yapmıştır. Araştırmada veriler anket ve likert türü geliştirilen bir tutum ölçeği yardımıyla elde edilmiştir. Ölçeğin değerlendirilmesi sonucunda öğretmenler aşırı otoriter, değişken demokratik ve tamamen demokratik disiplin tutumlarına göre sınıflandırılmışlardır.

Onur (1976), ahlak eğitimi açısından lise son sınıflarda öğrenci-eğitimi ilişkilerini belirleyen koşulları araştırmak üzere yaptığı çalış-

manın bir boyutunda öğrencilerin disiplin anlayışı ve bu konuda yönetici ve öğretmenlerin beklentilerini ve mevcut etkileşim yaklaşımlarını ortaya koymuştur.

Yılman, (1990) ortaöğretim kurumlarında öğrenci suçluluğuna ve disiplin algusuna nasıl bakıldığını disiplin kurallarının işlevini ne ölçüde yerine getirebildiğini belirlemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırmada veriler kayıt ve karar defterleri incelenerek elde edilmiştir.

Wickman (1929), disiplinsiz öğrenci davranışları konusunda öğretitutumlarını belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada, kızların davranışlarının erkeklere oranla öğretmen beklentilerine daha uygun olduğunu ve öğretmenlerin, erkeklerin kızlara oranla iki kat daha fazla olarak disiplin problemi çıkardıklarına inandıklarını ortaya koymuştur.

Lufler (1979), öğrencilerin sosyo-kültürel özelliklerinin disiplin olaylarına etkisini araştırmıştır. Öğretmen ve öğrenciler sosyo-kültürel açıdan farklı öğrencilerin okul disiplin sisteminde farklı muamele görmediklerini belirtmişlerdir. Lufler, bu algulamaları disiplin kayıtları ile karşılaştırdığında sosyo-kültürel açıdan düşük öğrencilerin daha çok ceza aldıklarını saptamıştır. Görüşmeler sonucunda ise öğretmenlerin alt sınıftan gelen çocukları bir suç potansiyeli olarak gördükleri sonucuna varmıştır.

Check (1979), öğrenci yaşı ve disiplin problemi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu çalışmada ortaokul öğretmenlerinin, lise öğretmenlerinin hemen hemen iki katı kadar disiplin problemi rapor ettikleri belirlenmiştir.

Disiplin teknikleri ile ilişkili olarak Check (1979) kullanılan bedensel cezaların detaylı bir analizini yapmıştır Buna göre;

a) Ortaokul öğretmenlerinin diğer öğretmenlere kıyasla daha fazla sıklıkta bedensel ceza uyguladıklarını,

b) Erkek öğretmenlerin, hanım öğretmenlerin iki katı bedensel ceza uyguladıklarını,

c) Bedensel cezaya en az başvuranlarını, daha çok eğitilmiş ve daha deneyimli öğretmenler olduklarını belirlemiştir. Devlet okullarındaki bedensel ceza uygulamalarının özel okullardakinin iki katı kadar olduğu ortaya konmuştur.

Moore ve Cooper (1984), öğretmen ve öğrencinin bazı özellikleri ve geçişleri ile öğretmenin disiplin problemleri, disiplin tekniklerini algı-

lamaları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere beş karakteristik kriter seçmişlerdir. a) Öğretmenin eğitimi b) Öğretmenin deneyimi c) Öğrencinin sosyal sınıfı d) Öğrencinin irksal özellikler e) Öğrencinin sınıf düzeyi

Bu araştırma sonunda genellikle eğitilmiş ve deneyimli öğretmenlerin öğrencilerin yanlış davranışlarına tahammül ettikleri, genç ve deneyimsiz öğretmenlerin sözlü yada bedensel cezayı tercih ettikleri belirlenmiştir. Sosyal düzey olarak düşük okullarda ve azınlıkların okullarında disiplin olaylarının daha çok rapor edildiği ve bedensel cezaya daha çok başvurulduğu ortaya konmuştur.

İncelenen araştırma bulgularından yararlanmak suretiyle, öğretmenlerin sınıf içindeki sınıf içi disiplin sağlama davranışlarının belirlenmesi amacıyla bu konudaki boşluğu doldurabilmek üzere bir araştırmaya gerek duyulmuştur. Araştırma sonuçlarının örgün öğretmen eğitimi ve öğretmenlerin hizmetçi eğitim programlarının geliştirilmesine katkı sağlayacağı ümidedilmektedir. Ayrıca bu çalışma ile sınıf içi öğretmen davranışları bilimsel yöntemle incelenip, konuya dikkat çekilmek istenmiştir.

METODOLOJİ

Araştırmanın Amaçları

Ortaöğretim kurumlarında çalışan öğretmenlerin sınıf içi disiplin sağlama davranışlarını belirlemek amacıyla yapılan bu araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

a) Öğretmenler sınıfta disiplin sağlamak amacıyla neler yapıyorlar?

b) Öğretmenlerin disiplin sağlama davranışları cinsiyetlerine göre nasıl bir görünüm arz etmektedir?

c) Öğretmenlerin disiplin sağlama davranışları kıdemlerine göre nasıl bir görünüm arz etmektedir?

Sınırlamalar:

Araştırma

a) Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi EPÖ 3. sınıf "Öğretim Uygulamaları" dersinde gözlem yapabilmek için Milli Eğitim Müdürlüğü'nün izin verdiği liseler,

b) Bu liselerdeki yöneticilerin gözlem yapmak üzere belirlediği sınıflardaki öğretmenlerin disiplin sağlama davranışları ile ilgili gözlemler ile sınırlıdır.

Araştırma Grubu

Araştırmanın evrenini Ankara'da bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı liselerde çalışan öğretmenler oluşturmuştur. A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Programları ve Öğretim Bölümü (Lisans) 3. sınıf programında yer alan "Öğretim Uygulamaları" dersinde gözlem yapmak üzere Ankara Milli Eğitim Müdürlüğü'nün izin verdiği 10 lisede çalışılmıştır. Bu on lisede 97 öğretmen gözlenmiştir.

Verilerin Toplanması:

Araştırmada veriler gözlem kayıtları tutularak toplanmıştır. Öğretmenlerin kıdem ve cinsiyetleri gözlem kayıtlarına not edilmiştir.

1990-91 öğretim yılı EPÖ 3. sınıftan (lisans) 10 gönüllü öğrenci gözlem yapma ile ilgili bir eğitim sürecinden geçirildikten sonra her birinin 10 öğretmeni gözlemesi sağlanmıştır. Gözlem sırasında "Öğretmenlerin sınıfta disiplin sağlamak için neler yaptıkları" kaydedilmiştir.

Elde edilen veriler frekans ve yüzdelerle değerlendirilmiş, ayrıca öğretmenlerin cinsiyet ve kıdemlerine göre yorumlanmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Öğretmenlerin disiplin sağlama davranışları olumludan olumsuzla doğru sıralandığında şöyle bir görünüm arz etmektedir.

a) Gözlenen öğretmenlerin % 35'i olumlu disiplin sağlama davranışı göstermektedirler.

Niteliklerine göre bu davranışlar;

Öğretmenlerin % 25'i konusuna ve sınıfına hakim olabildiği için ayrıca disiplin sağlama davranışı gösterme ihtiyacı duymamaktadır. Derse ve sınıfa hakimiyetle birlikte öğretmenlerin % 10'u zaman zaman espriler yaparak, öğrenciler arasında dolaşarak ve sevgisini öğrencilere belli ederek disiplini sağlamaktadır ve bu davranışları dışında herhangi bir disiplin sağlama davranışı gösterme ihtiyacı duymamaktadırlar.

b) Öğretmenlerin % 27'si ikaz edici davranışlarla disiplin sağlamaktadır. İkaz etme davranışı olarak masaya kalem, anahtarlık ya da eliyle

vurarak öğrencilerin susmalarını bekleyenler (% 14), masaya vurup öğrencilere sert sert bakarak susmalarını bekleyenler (% 5), "Sus kızım", "Sus oğlum" ikazında bulunanlar (% 8)'i oluşturmaktadır.

c) Öğretmenlerin % 30'u olumsuz olarak nitelendirilebilen bazı davranışlarla sınıfta disiplin sağlamaktadırlar. Olumsuz davranışlar şöyle bir görünüm arz etmektedir.

Tokat atma (% 5), kulak ya da saç çekme (% 3), "konuşma kız", "konuşma lan" diye ikaz etme (% 3), "hayvan, geri zekalı, manyak, aptal" ifadeleriyle hakaret etme (% 3) notla tehdit etme, sözlüye kaldırma, "bütünlemede görürsünüz" diye tehdit etme (% 11) dersi dinlemeyenleri müdüre götürme tehdidinde bulunma (% 3) konuşan öğrenciye tebeşir fırlatma ve sınıfa tebeşir satılma cezası verme (% 2).

d) Öğretmenlerin % 8'i ise disiplin sağlama konusunda herhangi bir davranış göstermemektedir. Bir kısmı sınıfa girip dersini anlatıp çıkmakta ve bu dersi sadece bir kaç öğrenci dinlemekte (% 5), bir kısım da ders dışı bazı konuşmalar yapıp ders süresini doldurup sınıftan çıkmaktadır (% 3). Bu gruptaki öğretmenler sınıfta disiplin sağlama gibi bir sorumluluk taşımadıkları izlenimini vermektedirler.

Araştırma kapsamına giren öğretmenler 3 yıl ile 25 yıl arasında değişen kıdeme sahiptirler. Bulgulara öğretmen kıdemleri açısından bakıldığında; mesleki kıdemi fazla olan öğretmenlerin (istisnalar olmakla birlikte) olumlu disiplin davranışları gösterdikleri izlenmiştir.

Araştırma kapsamına giren öğretmenlerin % 53'ünü erkek % 7'sini bayanlar oluşturmuştur. Disiplin sağlama davranışlarına cinsiyetlere göre bakıldığında erkek öğretmenlerin hanım öğretmenlere kıyasla daha çok olumsuz (tokat atma, hayvan, geri zekalı, manyak diye hitabetme) davranış gösterdikleri belirlenmiştir. Olumsuz disiplin davranışı gösteren hanım öğretmenlerin ise notla tehdit etme, sözüyle, kaldırma, müdüre götürme tehdidinde bulunma gibi davranışları tercih ettikleri gözlenmiştir.

ÖNERİLER

Bu çalışmanın verileri ışığında aşağıdaki öneriler getirilmiştir.

a) Öğretmen eğitimi programları, öğretmenlerin öğretim alanı ve öğretmenlik formasyonunu açısından nitelikli olarak yetiştirmelerini sağlayacak şekilde geliştirilmelidir.

b) Halen hizmet veren öğretmenler öğretim alanı ve öğretmenlik formasyonu açılarından hizmetiçi eğitim programlarından geçirilmelidir. Düzenlenecek hizmetiçi eğitim programlarında öğretmenlerin disiplin sağlama stratejileri geliştirebilmelerine dönük uygulamalı etkinliklere yer verilmelidir.

c) Öğretmenler ve öğretmen adayları "demokratik davranışlar" geliştirme konusunda eğitilmelidir.

d) Öğretmen davranışlarını konu edinen araştırmalar desteklenmelidir.

e) Öğretmenlerin disiplin sağlama davranışlarına etki eden faktörleri konu edinen araştırmalar yapılmalıdır.

Kaynaklar

- Check, J.F. (1979) Classroom Discipline-Where are We Now? *Education* 100 (2), 134-137.
- Eripek Süleyman. "Ankara İli Merkezinde Bulunan Ortaöğretim Kurumlarında Disiplin Uygulamaları" *A.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi* Cilt 15 Sayı 1, Ankara: 1982.
- Fındıkçı, İlhani: "Öğretmenlerin Disiplin Konusundaki Tutumları" *Eğitimde Nitelik Geliştirme Eğitimde Arayışlar I. Sempozyumu Bildiri Metinler*, İstanbul: 1991.
- Gözütok, F. Dilek. "Öğretmen Eğitiminde Meslek Formasyonu Öğretiminin Öğretim Elemanı Davranışlarına Yansıması" Yayınlanmamış Doktora Tezi A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara: 1988.
- Kazanıcı, Osman. "Sınıfta Disiplin Sorunu" *Çağdaş Eğitim* Sayı 148, Ankara: 1989.
- Koç, Mustafa. Tutar, Mehmet. Ayhan, Erol: "Konya Liselerinde Disiplin, Nedenleri ve Çözüm Önerileri" Konya Rehberlik ve Araştırma Merkez Yayını Konya: 1975.
- Küçükahmet Leyla. *Öğrencilerin Çalışma Alışkanlıkları ve Tutumları* "Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 153 Ankara: 1987.
- *Öğretim İlke ve Yöntemleri* A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 124. Ankara: 1983.
- Lafler, H.S. JR. (1979) Debating with Untested Assumptions: The Need to Understand School Discipline. *Education and Urban Society* 11 (4) 450-464.
- Moore, W.L., Cooper H. "Correlations Between Teacher and Student Background and Teacher Perceptions of Discipline Problems and Disciplinary Techniques" *Psychology in the Schools* V. 21 July. 1984.
- Oktay, Ayla. *Orta Dereceli Okullarda Verilen Disiplin Cezaları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme* İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2026. İstanbul: 1976.
- Onur Bekir. "Disiplin Kavramı" *Eğitim ve Bilim* TED Sayı 17 Ankara: 1979.
- . "Ortaöğretimde Ahlak Eğitimi Açısından Lise Son Sınıflarda Öğrenci-Eğitimci İlişkilerini Belirleyen Koşulların Araştırılması" A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi Ankara: 1976.

TDK. *Eğitim Terimleri Sözlüğü* TDK Yayınları Ankara: 1981.

Tezcan, Mahmut. *Kuşaklar Çatışması* Ankara: 1981.

Türkeç, Abdil. "Orta Dereceü Okullardaki Öğrencilerde Görülen Disiplinsiz Davranışlar ve Bunlara Uygulanan Yaptırımlar" A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara: 1986.

Uysal, Gülçin. "Orta Öğretim Kurumlarında Disiplin Yönetmeliği Hükümlerine Göre Disiplin Uygulamalarının Değerlendirilmesi" A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara: 1991.

Ünal, Hüsamettin. (1970-1971 *Öğretim Yılı Samsun İli Orta Dereceli Okullarda Disiplin Olayları*" Samsun Rehberlik ve Araştırma Merkezi Yayınları. Samsun: 1971.

Varış, Fatma. *Eğitimde Program Geliştirme* A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları No: 157, Ankara: 1988.

———. *Ergenin Gelişimine Etki Yapan Kültürel Faktörler* A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları No: 13 Ankara: 1971.

Varış, F. Gürkan T. Pektaş, S. Gözütok, F.D. Gürbüztürk, O. Babadoğan C. *Eğitim Bilimine Giriş* Ankara Üniversitesi Basımevi Ankara: 1991

Wickman., E.K. (1929) *Children's Behavior and Teachers Attitudes* New York: The Commonwealth Fund.

Yılman, Mustafa. "Orta Öğretimde Öğrenci Suçluluğu ve Disiplin Kurullarının Çalışması" *Eğitim Araştırmaları* Reform Matbaası İzmir: 1990.